

به نام خدا

روانشناسی تربیتی

مولفان:

علی احمدی توجائی

فاطمه زهرا روان بخش

الهه قهرمانلو سیاهدشت

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۳)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: احمدی توچائی، علی، ۱۳۵۵-

عنوان و نام پدیدآور: روانشناسی تربیتی / مولفان علی احمدی توچائی، فاطمه زهرا روان بخش، الهه قهرمانلو سیاهدشت.

مشخصات نشر: ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۳.

مشخصات ظاهری: ۲۰۳ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۰۵۴-۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص ۲۰۳ - ۱۹۸.

موضوع: روانشناسی تربیتی

شناسه افزوده: روان بخش، فاطمه زهرا، ۱۳۵۴

شناسه افزوده: قهرمانلو سیاهدشت، الهه، ۱۳۷۸

رده بندی کنگره: RC۴۸۸/۳

رده بندی دیویی: ۶۱۶/۸۹۱۵۳

شماره کتابشناسی ملی: ۷۶۴۶۱۱۳

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: روانشناسی تربیتی

مولفان: علی احمدی توچائی - فاطمه زهرا روان بخش - الهه قهرمانلو سیاهدشت

ناشر: ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳

چاپ: مدیران

قیمت: ۱۸۴۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۰۵۴-۸

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار.....
۱۲	فصل اول: رشد و پرورش.....
۱۳	مفهوم رشد.....
۱۳	تاریخچه رشد.....
۱۴	فرایندهای اصلی رشد.....
۱۵	اهداف مطالعات رشدی.....
۱۵	ماهیت و اصول رشد و تکامل.....
۱۶	ماهیت و ویژگی‌های رشد انسان.....
۱۹	انواع تغییرات در فرایند رشد.....
۲۰	انواع الگوهای رشدی.....
۲۰	عوامل مؤثر در رشد و تکامل.....
۲۱	۱. وراثت (عوامل درونی).....
۲۳	۲. محیط.....
۲۳	محیط داخلی.....
۲۴	غده هیپوفیز یا نخاعی.....
۲۵	غده تیروئید یا درقی.....
۲۶	غده‌های پاراتیروئید.....
۲۷	غده‌های فوق کلیوی یا آدرنال.....
۲۸	غده‌های جنسی یا گنادها.....
۲۸	غده لوزالمعده یا پانکراس.....
۲۹	گردش خون.....

دستگاه گوارش..... ۳۰

رشد طبیعی..... ۳۱

نارسی و زودرسی..... ۳۱

محیط خارجی..... ۳۳

تغذیه..... ۳۳

گروه همسالان..... ۳۵

مدرسه..... ۳۷

فرهنگ..... ۳۹

دین..... ۴۰

رسانه‌های گروهی (همگانی)..... ۴۱

خانواده..... ۴۴

فصل دوم: مراحل رشد و پرورش..... ۴۶

رشد پیش از تولد..... ۴۷

رشد پس از تولد (از تولد تا ۳ سالگی)..... ۵۰

رشد پس از تولد (از ۳ تا ۶ سالگی)..... ۵۹

رشد پس از تولد (از ۶ تا ۱۲ سالگی)..... ۶۴

نوجوانی (از ۱۲ تا ۱۶ سالگی)..... ۶۹

بلوغ در دخترها..... ۷۳

بلوغ در پسرها..... ۷۳

علائم مشترک بلوغ در دو جنس..... ۷۴

فصل سوم: پیش‌درآمدی بر روان‌شناسی تربیتی..... ۷۶

روان‌شناسی تربیتی..... ۷۷

۷۷	روانشناسی تربیتی، هنر یا علم؟!.....
۷۷	اهداف روانشناسی تربیتی.....
۷۸	علم روانشناسی.....
۷۹	انگیزش و هیجان در روانشناسی.....
۷۹	تاریخچه روانشناسی تربیتی.....
۸۱	دیدگاه‌ها در روانشناسی تربیتی.....
۸۲	ارتباط با سایر علوم.....
۸۳	آموزش و تربیت.....
۸۴	هدف آموزشی از نظر تایلر.....
۸۶	فصل چهارم: نظریه شناختی پیاژه.....
۸۷	ژان پیاژه.....
۸۸	تعریف رشد دستگاه.....
۸۹	تعدادل‌یابی.....
۹۱	سازگاری، جذب و انطباق.....
۹۲	سازمان.....
۹۳	ساخت شناختی.....
۹۴	هوش.....
۹۵	محتوا.....
۹۵	هوش و تفکر.....
۹۶	رشد شناختی (Cognitive Development).....
۹۶	پیاژه و رشد شناختی.....
۱۰۰	کاربردهای نظریه رشد شناختی پیاژه.....

۱۰۳	انتقاد از نظریهٔ پیازه.....
۱۰۳	فواید عملی نظریه پیازه در تدریس و یادگیری.....
۱۰۴	نظریه فرهنگی اجتماعی ویگوتسکی.....
۱۰۵	کارکردهای ذهن در نظریه ویگوتسکی.....
۱۰۶	درونی‌سازی در نظریه ویگوتسکی.....
۱۰۶	تفکر و زبان در نظریه ویگوتسکی.....
۱۰۷	منطقه مجاور رشد در نظریه لو ویگوتسکی.....
۱۰۷	تکیه‌گاه سازی.....
۱۰۸	مقایسه نظریه ویگوتسکی با نظریه پیازه.....
۱۰۸	کاربردهای نظریه ویگوتسکی.....
۱۰۹	انتقاد از نظریه لو ویگوتسکی.....
۱۱۰	رویکرد پردازش اطلاعات.....
۱۲۰	الف) حافظه و بخش‌های مرتبط.....
۱۲۳	ب) مدل‌های حافظه.....
۱۲۳	مدل کریک و لوکهارت.....
۱۲۴	مدل اتکینسون و شیففرین.....
۱۲۷	مدل بدلی و هیچ.....
۱۳۱	مدل اندرسون.....
۱۳۶	فصل پنجم: نظریه روان تحلیلی فروید.....
۱۳۷	نظریه روانی جنسی فروید.....
۱۳۷	مروری به زندگی زیگموند فروید.....
۱۳۹	نظریه تحلیل روانی.....

مرحله اول: مرحله دهانی.....	۱۴۰
مرحله دوم: مرحله مقعدی.....	۱۴۳
مرحله سوم: مرحله احلیلی.....	۱۴۵
عقده ادیپ.....	۱۴۶
عقده الکترا.....	۱۴۸
مرحله چهارم: مرحله نهفتگی.....	۱۵۰
مرحله پنجم: مرحله تناسلی.....	۱۵۱
بررسی انتقادات و نظرات وارد بر نظریه فروید.....	۱۵۱
فصل ششم: نظریه روانی اجتماعی اریکسون.....	۱۵۴
نظریه روانی - اجتماعی اریکسون.....	۱۵۵
زندگی اریک اریکسون.....	۱۵۵
اریک اریکسون نظریه فروید را از سه نظر گسترش داد.....	۱۵۷
نظریه رشد شخصیت اریک اریکسون.....	۱۵۸
مراحل رشد روانی - اجتماعی اریک اریکسون.....	۱۵۹
فصل هفتم: رشد اخلاقی کودک.....	۱۶۴
نظریه رشد اخلاقی.....	۱۶۵
نظریه رشد اخلاقی پیاژه.....	۱۶۵
مراحل رشد اخلاقی از نظر پیاژه.....	۱۶۶
نظریه رشد اخلاقی لارنس کولبرگ.....	۱۶۷
شباهت نظریه رشد اخلاقی کولبرگ و پیاژه.....	۱۶۷
سطوح رشد اخلاقی در نظریه رشد اخلاقی کولبرگ.....	۱۶۸
انتقادات به نظریه رشد اخلاقی کولبرگ.....	۱۷۱

۱۷۲	نظریه رشد اخلاقی گیلیگان
۱۷۳	نظریه رشد اخلاقی یا الگوی رشد اخلاقی رست (الگوی مینوسوتا)
۱۷۴	فصل هشتم: رشد زبان
۱۷۵	نظریه‌های رشد زبان
۱۷۵	نظریه اسکینر
۱۷۶	نظریه آلبرت بندورا
۱۷۸	نظریه چامسکی
۱۸۴	فصل نهم: تربیت کودک
۱۸۵	تربیت چیست؟
۱۸۶	اهداف تربیت
۱۸۷	انواع تربیت
۱۸۹	مراحل تربیت
۱۹۱	عوامل مؤثر در تربیت
۱۹۱	(۱) خانواده
۱۹۴	۲. نقش مدرسه
۱۹۶	۳. محیط و اجتماع
۱۹۶	روش‌های عملی در تربیت
۱۹۸	منابع و مآخذ

پیشگفتار

شاخه‌ای از روان‌شناسی که به یافته‌های روان‌شناختی در حوزه تعلیم و تربیت پرداخته و به دنبال مطالعه سیستماتیک رفتار انسان در موقعیت‌های آموزشی می‌باشد. با استفاده از این دانش، می‌توان رفتار انسان را فهمید، پیش‌بینی کرد و آن را به منظور دستیابی به اهداف زندگی هدایت نمود. اصلی‌ترین هدف روان‌شناسی تربیتی به حفظ اطلاعات جدید و درک چگونگی یادگیری اختصاص دارد.

روان‌شناسی تربیتی یک زیر شاخه از روان‌شناسی به شمار می‌رود که دربردارنده رشته‌های مختلف روان‌شناسی نظیر شناختی، رفتاری و رشد است. علاوه بر این روان‌شناسی تربیتی شامل کلیه فرایندهایی است که در طول عمر در یادگیری نقش بسزایی دارند. از سری فرایندهای موجود در روان‌شناسی تربیتی می‌توان به روان‌شناسی شناختی، روان‌شناسی رشد و روان‌شناسی رفتاری اشاره کرد. با آگاهی از رشد و تکامل طبیعی کودک می‌توان انحرافات آشکار از الگوهای طبیعی را بازشناخت و از این راه به وجود اختلال در کودک پی برد و از آن پیشگیری کرده یا آن را درمان نمود. هرچند فرایند رشد و تکامل را نمی‌توان به طور کامل و جداگانه تعریف کرد؛ اما عموماً رشد به تمامی تغییر و تحولاتی که از بدو تشکیل سلول تخم تا لحظه مرگ در آدمی رخ می‌دهد، اطلاق می‌گردد. در این فرایند تغییرات کمی (تغییر در اندازه و ظاهر بدن) را نمو (Growth) و تغییرات کیفی را تکامل (Development) می‌گویند. گاهی در برخی از متون نیز به جای واژه تکامل از تحول استفاده شده است).

در اینجا باید به این مورد نیز اشاره کرد که دو کلمه رشد و پرورش که ممکن است با هم یا به جای همدیگر استفاده شوند با وجود اینکه کاملاً با یکدیگر مرتبطاند، معانی و کاربردهای متفاوتی دارند و نباید این دو را با هم اشتباه گرفت. واژه پرورش بیان تغییراتی

است که بر اثر آموزش و تأثیرات محیطی در انسان ایجاد می‌شود. به عبارت دیگر پرورش تغییر در جنبه‌های روانی و رفتاری فرد است. روشن است که انسان باید از رشد طبیعی لازم برخوردار باشد تا آموزش و پرورش در جهت دگرگون کردن و تکامل وی مؤثر باشد. انسان پیوسته در حال تغییر است. از زمانی که نطفه انسان منعقد می‌شود. تا هنگامی که مرگ وی را تسخیر می‌کند، پیوسته در حال شدن است و این جریان تغییر و تکامل هیچگاه ساکن و متوقف نمی‌شود. این رشد و تکامل تا دوران پیری ادامه می‌یابد، اگرچه ممکن است این جریان رشد و تکامل سرعتش کم یا زیاد شود، ولی جریان مداومی است که پیش از تولد آغاز می‌شود و با تولد این زنجیره تغییر و تحول ادامه می‌یابد. سال‌های اولیه زندگی انسان دورانی است که قسمت اعظم رشد انسان در این زمان اتفاق می‌افتد. در این کتاب سعی داریم به بررسی مراحل و فرایندهای رشد و تکامل از دوران جنینی تا تعلیم و تربیت در کودکی بپردازیم. امید است این کتاب گامی روبه جلو در شناخت رشد و تعلیم و تربیت کودکان برداشته باشد.

سخنی از مؤلفین

فصل اول: رشد و پرورش

مفهوم رشد

از رشد تعریف‌های گوناگونی شده است. در این پژوهش تعاریفی که نسبتاً کامل به نظر می‌رسند بیان می‌شود. رشد عبارت از یک سلسله تغییرات پی‌درپی یا متوالی است که برای رسیدن به هدفی واحد انجام می‌گیرد. رشد عبارت از یک سلسله تغییرات و تحولاتی است که از زمان تشکیل سلول تخم تا هنگام مرگ در انسان روی می‌دهد. رشد حرکتی مستمر، دایمی و پیوسته است که گاهی آهسته و زمانی همراه با جوش و خروش است، و همچنین جریان رشد ممکن است گاهی ملموس نباشد.

رشد یک سلسله ظرفیت‌ها و استعدادها گسترش‌یابنده‌ای است که به تدریج برای فرد مایهٔ سهولت و کارکرد بیشتر و مؤثرتر می‌شود، مانند حرکت‌های سست و خام کودکان در دوران کودکی که رفته‌رفته بر اثر رشد به مهارت‌های سریع و شگفت‌انگیزی در نوجوانی تبدیل می‌شود. رشد به معنی تغییرات است که همواره با پیشرفت و هدف معینی همراه است. این تغییرات به طور منظم و مداوم در زمینه و طرح مشخصی صورت می‌گیرد. رشد، قابل مشاهده، ارزشیابی و اندازه‌گیری است و در سیستم اعصاب، جنبه‌های فیزیولوژیکی و رفتار جلوه‌گر می‌شود. آثار و علائمی که در رفتار فرد ظاهر می‌شود شاخص میزان رشد او را تشکیل می‌دهد. رشد عبارت است از تغییراتی که در جهت پیشرفت و تکامل با یک نظم و ترتیب خاصی به عمل می‌آید و هیچ‌وقت متوقف نمی‌شود و به عقب برنمی‌گردد. رشد عبارت از بیدارشدن و شکفتن استعدادها و خصایص و نیروهای ذاتی که به تدریج در یک موجود در حال رشد به طرف بلوغ و کمال می‌گریند.

تاریخچهٔ رشد

مطالعهٔ علمی و سیستماتیک رشد دیر زمانی بیش نیست که از طرف دانشمندان روان‌شناسی آغاز شده است. گرچه بایستی در نظر داشت که در دوران گذشته نیز مطالعهٔ رشد مورد توجه بوده است. ولی شکل منسجم امروزی افق‌های روشن‌تر و عمیق‌تری را

در راستای این پروسه به وجود آورده است که در گذشته شاید امکان آن وجود نداشت. گرچه در سال‌های قبل از میلاد، (افلاطون) و دیگر دانشمندان با مطرح کردن تفاوت‌های فردی در انسان و آموزش و پرورش دوران کودکی اهمیت فوق‌العاده رشد را مورد توجه قرار داده بودند؛ اما پیش از دوران (رنسانس) و حتی مدتی بعد از آن به گرایش‌ها، رغبت‌ها و علایق کودک چندان توجهی نمی‌شد.

در مطالعه تحول روان‌شناسی رشد سه دوره را می‌توان در نظر گرفت:

(۱) از رنسانس، تا اوایل قرن نوزدهم

(۲) از اوایل قرن نوزدهم تا اوایل قرن بیستم.

(۳) قرن بیستم.

در دوران قبل از رنسانس کودکان کاملاً پیرو خواسته و اراده پدر و مادر و همین‌طور رئیس قبیله یا قوم و.. بودند و بی‌چون و چرا به دستورهایشان بایستی عمل می‌کردند. کودکان از هرگونه حقوقی محروم بودند. به تدریج تفاوت‌های فردی در تعلیم و تربیت مورد توجه قرار گرفت و با ظهور دانشمندان و ابراز عقاید تربیتی از سوی آن‌ها جامعه به سوی شناخت هر چه بیشتر و بهتر کودکان رهنمون شد، و برای پرورش افراد سالم و مثبت، به کودکان توجه بیشتری شد و رفته‌رفته شناخت هر چه عمیق‌تر کودکان میسر شد. در طول پروسه شناخت کودک، دانشمندان بسیاری نقش‌های مهمی را ایفا نموده‌اند که در اینجا لازم است اشاره‌ای هرچند کوتاه به تعدادی از این نقش‌آفرینان شود.

فرایندهای اصلی رشد

باتوجه به تعاریف و توضیحات ذکر شده می‌توان سه فرایند اصلی برای رشد در نظر گرفت که شامل:

❖ بزرگ‌شدن (رشد جسمی): که معادل نمو است.

❖ پختگی (رسش): که معادل تکامل است.